

Masterthesis

Pedagogische Wetenschappen
Master Orthopedagogiek
Werkveld jeugdzorg

Samenhang tussen harde discipline, gedragscontrole, psychologische controle en psychopathologie bij het kind

*Een vergelijking tussen multi-probleem gezinnen en gezinnen uit de algemene
Nederlandse bevolking*

Naam: Amy Timmermans
Studentnummer: 3243060
Datum: 26 juni 2009
Thesisbegeleidster: D. Bodden
Tweede beoordelaar: K. Buist

Abstract

Objective The goal of this study was to investigate the correlation between child psychopathology and negative parenting style within multiproblem families and families of the general Dutch population. **Method** Two types of families, 91 multiproblem families and 153 families of the general Dutch population, have been investigated on internalized and externalized psychopathology by child, and on behavior control, psychological control and harsh discipline as factors of a negative parenting style. The questionnaires Child Behavior Checklist (CBCL), Youth Self Report (YSR), Vragenlijst Toezicht Houden (VTH), Psychological Control Scale (PCS) and Schaal Ouderlijk Gedrag (SOG) are used. **Results** The findings indicate that there is a high prevalence of internalized and externalized psychopathology, low prevalence of behavior control, and a high prevalence of psychological control and harsh discipline in multi problem families. Besides there is found a negative correlation between behavior control and externalized psychopathology, a positive correlation between psychological control and internalized problem behavior, and a positive correlation between harsh discipline and externalized psychopathology. These correlations do not significant differ between multiproblem families and families of the general Dutch population. **Conclusion** This research has shown that most of the expectations were right. Except the hypothesis that the correlations between negative parental style and child psychopathology are stronger between multiproblem families than in general Dutch families. Limitations regarding this study are made. Also further recommendations for future research are made.

Samenvatting

In dit onderzoek werd de samenhang tussen een negatieve opvoedingsstijl van de ouders (onderverdeeld in harde discipline, gedragscontrole en psychologische controle) en psychopathologie bij kinderen en adolescenten (onderscheiden in internaliserende problematiek en externaliserende problematiek) onderzocht in multi-probleem gezinnen in vergelijking met algemeen Nederlandse gezinnen. Er deden 91 multi-probleem gezinnen en 153 algemene Nederlandse gezinnen mee aan dit onderzoek. Zowel de ouders als het kind ouder dan acht jaar vulden vragenlijsten in. Voor dit onderzoek werden de vragenlijsten Child Behavior Checklist (CBCL) en Youth Self Report (YSR) gebruikt om psychopathologie bij het kind te meten. Om de negatieve opvoedingsstijl bij de ouders te meten werden de vragenlijsten Vragenlijst Toezicht Houden (VTH), Psychological Control Scale (PCS) and Schaal Ouderlijk Gedrag (SOG) gebruikt. Uit dit onderzoek blijkt dat er in multi-probleem

gezinnen meer internaliserende en externaliserende problematiek, minder gedragscontrole, een hogere mate van psychologische controle en een hogere mate van harde discipline voorkomt dan in de algemene Nederlandse gezinnen. Daarnaast is er een significant negatief verband gevonden tussen gedragscontrole en externaliserende problematiek zowel gerapporteerd door ouders als het kind in beide typen gezinnen. Vervolgens is er een significant positief verband gevonden tussen psychologische controle en internaliserende problematiek en tussen harde discipline en externaliserende probleemgedragingen zoals gezien door de ouders en het kind in beide typen gezinnen. Het laatste verband is echter niet significant in algemene Nederlandse gezinnen gerapporteerd door de ouders. De gevonden correlaties verschillen daarnaast niet significant tussen de twee typen gezinnen. De hypothese dat de gevonden correlaties sterker zijn binnen multi-probleem gezinnen dan binnen algemeen Nederlandse gezinnen kan niet bevestigd worden. Beperkingen van dit onderzoek en aanbevelingen voor verder onderzoek worden genoemd.

Inleiding

De ontwikkeling van het kind is een primair en sociaal proces welke plaatsvindt binnen het gezin. Meerdere factoren kunnen er echter voor zorgen dat de ontwikkeling van een kind wordt belemmerd of stagneert, zoals de wijze waarop het gezin functioneert en de manier van opvoeding binnen het gezin (Shaw & Bell, 1993). Tijdens de kindertijd kan het gezin gezien worden als de basis van waaruit gedrag zich openbaart, wordt aangeleerd, aangemoedigd of onderdrukt (Hoeve et al., 2008). Een goed functionerend gezin wordt gekenmerkt door ouderlijke warmte, congruente communicatie, afgebakende grenzen, een bepaalde mate van acceptatie tussen de leden van het gezin en steun en ruimte voor het uiten van emoties. Kinderen die in een warm en hecht gezin zijn opgegroeid zijn minder vatbaar voor het ontwikkelen van psychopathologie (Barber, 1996; Lucia & Breslau, 2006).

Bepaalde opvoedingsstrategieën van ouders hebben echter een negatief effect op de eventuele ontwikkeling van psychopathologie bij het kind. Psychopathologie kan worden onderscheiden in internaliserende en externaliserende probleemgedragingen (Wicks-Nelson & Israel, 2006). Externaliserend probleemgedrag is een term die wordt gebruikt voor naar buiten gekeerde probleemgedragingen waardoor deze zichtbaar zijn voor anderen, zoals woede, agressie en frustratie. Internaliserend probleemgedrag is een term die gebruikt wordt voor probleemgedragingen die naar binnen gericht zijn, zoals teruggetrokkenheid, lichamelijke klachten, angst en depressie (Buist, Deković, Meeus & Aken, 2004; Miller-Lewis et al., 2006; Wicks-Nelson & Israel, 2006). Uit onderzoek is gebleken dat er bijvoorbeeld een duidelijk

verband bestaat tussen een negatieve opvoeding en externaliserend probleemgedrag bij het kind (Shaw & Bell, 1993). Uit onderzoek van Patterson (1992) blijkt eveneens dat tekortschietende opvoedingsvaardigheden met name wat betreft het uitoefenen van controle, de directe oorzaken zijn van probleemgedrag bij het kind. Dit kan onder andere leiden tot ongehoorzaam, opstandig en op latere leeftijd ook antisociaal en delinquent gedrag bij het kind. Uit vele onderzoeken is gebleken dat met name specifieke opvoedstrategieën als gedragscontrole, psychologische controle en harde discipline van invloed zijn op de ontwikkeling van psychopathologie bij het kind.

Volgens Reitz en Dekovic (2006) is gedragscontrole één van de belangrijke dimensies in de opvoeding gerelateerd aan het probleemgedrag bij het kind. Gedragscontrole bevat het ouderlijk gedrag dat erop uit is om gedrag van kinderen en adolescenten te reguleren, te superviseren en te leiden. Een belangrijke component van gedragscontrole is om als ouder te weten waar zijn/haar kind is, welke activiteit hij/zij onderneemt en met wie (Reitz & Dekovic, 2006). Uit onderzoek van McKee, Colletti, Rakow, Jones en Forehand (2008) blijkt dat een lage mate van gedragscontrole wordt geassocieerd met externaliserend probleemgedrag, terwijl een hoge mate van gedragscontrole juist als beschermende factor werkt tegen gedragsproblemen. Ook uit onderzoek van Caron, Weiss, Harris en Catron (2006) blijkt dat er een uniek verband is tussen een lage mate van gedragscontrole en externaliserend probleemgedrag. Tevens wordt er steeds vaker een verband gevonden tussen gedragscontrole en internaliserende problematiek (Caron et al., 2006; Galambos, Barker & Almeida, 2003). Echter is dit verband niet eenduidig en dient hier meer onderzoek naar gedaan te worden.

Naast gedragscontrole is dus psychologische controle een belangrijke dimensies in de opvoeding gerelateerd aan het probleemgedrag van het kind (Barber, 1996; Caron et al., 2006; Galambos et al., 2003). Psychologische controle is een vorm van controle waarin ouders het kind onder druk zetten middels intern controlerende strategieën. Deze ouders leggen hun kinderen hun eigen doelen, normen en standaarden op middels een manipulatieve manier (Reitz et al., 2006; Soenens, Luyckx, Vansteenkiste, Duriez & Goossens, 2008). Over het algemeen blijkt uit onderzoek dat een hogere mate van psychologische controle overeen komt met internaliserende problematiek, en in het bijzonder met depressie (Barber, 1996; Soenens et al., 2008). Daarnaast wordt er steeds vaker het verband gevonden tussen een hogere mate van psychologische controle en het voorkomen van meer externaliserende problematiek (Barber, 1996). Uit zowel het onderzoek van Caron en collega's (2006) en Galambos en collega's (2003) blijkt dat een hoge mate van psychologische controle gerelateerd is aan zowel externaliserende als internaliserende problematiek indien er tevens sprake is van een

hoge mate van gedragscontrole. Bij deze vorm van opvoeding zijn de ouders te controlerend naar het kind op meerdere gebieden. Daarnaast blijkt uit onderzoek van Aunola en Nurmi (2005) dat een hoge mate van gedragscontrole en een lage mate van psychologische controle externaliserende problemen vermindert. De combinatie van gedragscontrole en psychologische controle kan dus psychopathologie bij het kind veroorzaken maar ook verminderen, afhankelijk van de mate waarin deze aspecten voorkomen.

Naast gedragscontrole en psychologische controle is vervolgens harde discipline een aspect van de opvoeding waarbij ouders op een bepaalde manier controle over hun kind proberen te houden. Harde discipline is tevens een belangrijk aspect in de opvoeding van ouders welke van invloed is op probleemgedrag bij het kind. Harde discipline kan onderverdeeld worden in een verbale vorm van discipline en in een fysieke vorm van discipline (McKee et al., 2007; Strassberg, Dodge, Petit & Bates, 1994). De fysieke vorm van harde discipline is meer agressief en indringend dan de verbale vorm. De verbale vorm komt het meeste voor (Straus & Field, 2003). Uit het onderzoek van Mc Kee en collega's (2007) blijkt dat jongens zowel meer verbale als fysieke harde discipline ontvangen dan meisjes. Tevens gebruiken vaders meer fysieke harde discipline richting hun zoon, dan de moeders doen. Uit de meeste studies worden beide vormen van harde discipline geassocieerd met externaliserend probleemgedrag (Eddy & Chamberlain, 2000; Mc Kee et al., 2007; Strassberg et al., 1994). Geconcludeerd kan worden dat gedragscontrole, psychologische controle en harde discipline van invloed zijn op de aanwezigheid van psychopathologie bij het kind. Een type gezin waar een hoge mate van psychopathologie bij het kind aanwezig is, is het multi-probleem gezin. Multi-probleem gezinnen worden gekenmerkt doordat er sprake is van zowel ouderproblematiek, problemen in de opvoeding als kindproblematiek. Binnen multi-probleem gezinnen spelen vaak verschillende problemen, zoals conflicten tussen de partners, een lage financiële status en het hebben van een klein sociaal netwerk (Schiff & Kalter, 1976). Ouders uit multi-probleem gezinnen blijken minder ondersteunend te zijn naar hun kind, gebruiken meer machttuitoefenende technieken, zijn minder consistent in hun aanpak en er is minder wederzijds vertrouwen tussen ouder en kind (Groenendaal & Dekovic, 2000). Daarnaast komen kinderen in multi-probleem gezinnen meer in aanraking met verwaarlozing, delinquentie, steelgedrag, drankproblemen en andere vormen van afwijkend gedrag. De kinderen lopen een verhoogd risico op het ontwikkelen van psychische problemen door de inter-persoonlijke en emotionele problemen van hun ouders (Schiff & Kalter, 1976).

Er zijn dus meerdere factoren binnen een multi-probleem gezin die psychopathologie bij het kind kunnen veroorzaken en bevorderen. Echter is er weinig bekend over het

opvoedgedrag van ouders in multi-probleem gezinnen en het verband met psychopathologie bij het kind. Daarom wordt in dit onderzoek de samenhang tussen een negatieve opvoedingsstijl van de ouders (gedragscontrole, psychologische controle, psychologische controle) en psychopathologie bij hun kinderen (internaliserend en externaliserend) onderzocht. Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen multi-probleem gezinnen en algemene Nederlandse gezinnen. Op basis van literatuur zijn er een aantal hypothesen geformuleerd. Ten eerste wordt er verwacht dat er in multi-probleem gezinnen bij kinderen en adolescenten meer sprake is van internaliserende en externaliserende problematiek dan bij kinderen en adolescenten in algemene Nederlandse gezinnen. Ten tweede wordt verondersteld dat ouders uit multi-probleem gezinnen minder gedragscontrole, meer psychologische controle en meer harde discipline toepassen dan ouders uit algemene Nederlandse gezinnen. De derde hypothese richt zich op de verbanden tussen opvoedstijl en probleemgedrag bij het kind. In de literatuur worden voornamelijk verbanden gevonden tussen een lage mate van gedragscontrole en externaliserend probleemgedrag, een hoge mate van psychologische controle en internaliserend probleemgedrag en een hoge mate van harde discipline en externaliserend probleemgedrag. Daarom wordt er verwacht dat er een negatieve correlatie is tussen gedragscontrole en externaliserende problematiek. En tevens wordt verondersteld dat er een positieve correlatie is tussen psychologische controle en internaliserende problematiek en tussen harde discipline en externaliserende problematiek. De laatste hypothese is dat de correlaties tussen gedragscontrole, psychologische controle en harde discipline van ouders én internaliserende en externaliserende problematiek bij het kind en adolescent, sterker is binnen multi-probleem gezinnen dan binnen algemeen Nederlandse gezinnen.

Methode

Participanten

Voor het onderzoek zijn in totaal 244 gezinnen geselecteerd, waarvan 91 gezinnen behoren tot de multi-probleem gezinnen en 153 tot de algemene Nederlandse gezinnen. De multi-probleem gezinnen zijn aangemeld bij Bureau Jeugdzorg Flevoland. Er zijn meerdere criteria waaraan de multi-probleem gezinnen moeten voldoen om deel te kunnen nemen aan dit onderzoek. De gezinnen moeten bestaan uit minimaal één kind of adolescent tussen de vier en achttien jaar oud. Tevens moet de problematiek plaatsvinden op meerdere leefgebieden, zoals thuis, school/werk en vriendenkring en moet deze problematiek complex en chronisch van aard zijn en moet er sprake zijn van vaak of langdurige hulpverlening. Multi-probleem gezinnen die gedurende het onderzoek andere behandelingen ondergaan, waar risico op

suïcide bestaat en waar de lichamelijk of psychische integriteit van de hulpverlener of het kind in gevaar is, worden niet geselecteerd voor het onderzoek. De groep multi-probleem gezinnen bestaat uit 10 mannen en 77 vrouwen. De gemiddelde leeftijd van de mannen is 46,3 jaar ($SD = 3,7$) en van de vrouwen 38,4 ($SD = 6,7$). De groep kinderen bestaat uit 43 jongens (47,3%) en 37 meisjes (40,7%) met de gemiddelde leeftijd van 11,8 jaar ($SD = 3,9$).

De algemene Nederlandse gezinnen vormen een doorsnede van gezinnen in de Nederlandse bevolking en vormen de controlegroep. De groep algemene Nederlandse gezinnen bestaat uit 61 mannen en 134 vrouwen die de vragenlijsten hebben ingevuld. De gemiddelde leeftijd van de mannen is 44,7 jaar ($SD = 6,6$) en van de vrouwen 42,1 jaar ($SD = 5,8$). De groep kinderen bestaat uit 48 jongens (31,4%) en 80 meisjes (52,3 %) met de gemiddelde leeftijd van 12,9 jaar ($SD = 3,5$).

Procedure

Dit onderzoek is een vooronderzoek van een studie naar de effectiviteit van Intensieve Pedagogische Thuishulp (IPT) binnen multi-probleem gezinnen. In dit onderzoek zijn de gegevens van de voormeting gebruikt. Voor dit onderzoek is er data verzameld binnen multi-probleem gezinnen door Bureau Jeugdzorg in de provincie Flevoland. Wanneer de gezinnen aan de inclusiecriteria voldoen zijn ze at random toegewezen aan een zorgaanbieder. Vervolgens zijn deze gezinnen schriftelijk benaderd middels een brief met daarin uitleg over het onderzoek en de vraag om toestemming. Wanneer de gezinnen toestemming hebben gegeven, hebben zij per post vragenlijsten ontvangen die zowel door de ouders als de kinderen (indien deze ouder dan 8 jaar zijn) zijn ingevuld. Deze vragenlijsten zijn vervolgens anoniem verwerkt.

Meetinstrumenten

Child Behaviour Checklist (CBCL) en Youth Self Report (YSR)

De psychopathologie bij het kind wordt gemeten met de gedragsvragenlijsten Child Behaviour Checklist (CBCL, Achenbach, 1991a) en Youth Self Report (YSR, Achenbach, 1991b). De CBCL is een vragenlijst over het kind die door de ouders wordt ingevuld. Met deze vragenlijst wordt inzicht verkregen in de problemen die de ouder bij zijn of haar kind waarneemt en in hoeverre deze problemen afwijken van wat ouders in het algemeen bij kinderen van dezelfde leeftijd en hetzelfde geslacht aan gedragingen waarnemen (Kievit, Tak & Bosch, 2008). In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een aangepaste versie van de CBCL; niet alle items zijn opgenomen. In dit onderzoek zal gebruik gemaakt worden van de

schalen angstig/depressief gedrag, teruggetrokken/depressief gedrag, lichamelijke klachten, normafwijkend gedrag en agressief gedrag. De schalen angstig/depressief gedrag, teruggetrokken/depressief gedrag, lichamelijke klachten vormen samen de internaliserende problematiek. De schalen normafwijkend gedrag en agressief gedrag vormen samen de externaliserende problematiek. In totaal bevatten deze schalen 74 items. Elk item heeft drie antwoordcategorieën, 0 = niet waar, 1 = soms of een beetje waar, 2 = helemaal waar/vaak waar. Een hoge score verwijst naar veel problemen en een lage score naar geen/nauwelijks problemen (Verhulst, Van der Ende & Koot, 1996).

Het merendeel van de subschalen heeft een alpha van boven de .80, uitgezonderd de subschalen Activiteiten (.76), Sociaal (.79), Lichamelijke klachten (.75) en Denkproblemen (.74) (Verhulst et al., 1996). De begripsvaliditeit werd goed bevonden en de criteriumvaliditeit voldoende (Kievit et al., 2002).

De YSR is een gedragsvragenlijst voor kinderen van 11 – 18 jaar. Deze vragenlijst bevat dezelfde schalen als de CBCL, alleen worden deze door de jongere zelf ingevuld. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een aangepaste versie van de YSR; niet alle items zijn opgenomen. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de schalen angstig/depressief gedrag, teruggetrokken/depressief gedrag, lichamelijke klachten, normafwijkend gedrag en agressief gedrag. De schalen angstig/depressief gedrag, teruggetrokken/depressief gedrag, lichamelijke klachten vormen samen de internaliserende problematiek. De schalen normafwijkend gedrag en agressief gedrag vormen samen de externaliserende problematiek. In totaal zijn er 69 items opgenomen. Elk item heeft drie antwoordcategorieën, 0 = niet waar, 1 = soms of een beetje waar, 2 = helemaal waar of vaak waar. Een hoge score verwijst naar veel problemen, een lage score naar geen/nauwelijks problemen. Het merendeel van de subschalen hebben een alpha van boven de .70, uitgezonderd de subschalen teruggetrokken gedrag (.63), lichamelijke klachten (.65) en sociale problemen (.63) (Verhulst, Ende & Koot, 1997). De begripsvaliditeit en de criteriumvaliditeit werden voldoende bevonden (Kievit et al., 2002).

Vragenlijst Toezicht Houden (VTH)

Gedragscontrole wordt gemeten met de Vragenlijst Toezicht Houden (VTH) (Dekovic, 1996). De VTH meet de mate waarin ouders toezicht houden op het doen en laten van hun kind. De vragenlijst bestaat uit zes items welke ingevuld worden zowel de ouders als het kind. Het kind vult de lijst in over zowel vader als moeder. De items worden gescoord op een vierpuntsschaal, variërend van 1 = hij/zij weet daar niets van, 2 = hij/zij weet daar weinig van, 3 = hij/zij weet daar veel van en 4 = hij/zij weet daar alles van. Een hoge score op de schaal

komt overeen met een hoge mate van gedragscontrole door de ouders. De alpha van de vragenlijst is .78 voor vader en .77 voor moeder. De begripsvaliditeit en criteriumvaliditeit zijn voldoende bevonden (Brown, Mounts, Lamborn & Steinberg, 1993).

Psychological Control Scale (PCS)

Psychologische controle wordt gemeten met de vragenlijst Psychological Control Scale (PCS) (Barber, 1996). De PCS meet de mate waarin een ouder het kind probeert te controleren op een intrusieve, op de persoon van het kind gerichte wijze. De PCS bestaat uit de schaal Psychologische controle, welke uit acht items bestaat. Deze wordt door zowel de ouders als het kind ingevuld. Het kind vult de lijst in over zowel vader als moeder. De antwoordmogelijkheden bestaan uit een zespuntsschaal, variërend van 1 = helemaal mee oneens, 2 = tamelijk mee oneens, 3 = beetje mee oneens, 4 = beetje mee eens, 5 = tamelijk mee eens en 6 = helemaal mee eens. Een hoge score op de schaal komt overeen met een hoge mate van psychologische controle. De Chronbachs alpha lag tussen de .72 en .86 (Barber, 1996).

Schaal Ouderlijk Gedrag (SOG)

Harde discipline wordt gemeten met de vragenlijst Schaal Ouderlijk Gedrag (SOG) (Van Leeuwen, 2002). De SOG meet verschillende soorten gedrag van ouders die een rol spelen in de ontwikkeling van probleemgedrag. Er is zowel een ouderversie, als een kinderversie voor kinderen ouder dan acht jaar, welke beiden worden ingevuld. De vragenlijst bestaat uit negen schalen die betrekking hebben op het gedrag van de ouders, namelijk positief ouderlijk gedrag, hard straffen, materieel belonen, negeren, autonomie, straffen, inconsequent straffen, monitoring en regels stellen. In dit onderzoek zal gebruik gemaakt worden van de schaal hard straffen welke uit acht items bestaat. De antwoordmogelijkheden bestaan uit een vijf puntsschaal, variërend van 1 = nooit, 2 = weinig, 3 = soms, 4 = vaak en 5 = altijd. Een hoge score op de schaal komt overeen met een hoge mate van harde discipline. De Chronbach's alpha voor de subschalen positief ouderlijk gedrag, regels, discipline en hard straffen hebben bij zowel de kind- als de ouderversie een alpha van rond de .80. De schalen materieel belonen en negeren hebben een alpha van rond de .70. De schalen monitoring, inconsequent straffen en autonomie hebben alpha's van rond de .60. De interne consistentie van de schalen van de SOG is net voldoende (Van Leeuwen & Vermulst, 2004).

Statistische analyse

Na invoering van de data is er gecontroleerd op invoerfouten en ontbrekende waarden door middel van een missing value analyse. Vanwege het beperkte aantal vaders dat heeft deelgenomen aan het onderzoek, zijn de resultaten van de vaders en moeders samengevoegd tot een ouderscore. Vervolgens zijn er betrouwbaarheidsanalyses uitgevoerd. Voor het vaststellen van de betrouwbaarheid van de schalen is de Cronbach's alpha gebruikt; deze kan een waarde hebben van 0 tot 1.00. Een waarde van $\alpha = .60$ is gemiddeld en een waarde van $\alpha = .80$ komt overeen met een hoge betrouwbaarheid (Baarda, de Goede & van Dijkum, 2007).

Vervolgens worden multi-probleem gezinnen en algemeen Nederlandse gezinnen vergeleken op opvoedingsstijl (mate van harde discipline, mate van psychologische controle, mate van gedragscontrole) en psychopathologie bij het kind (internaliserende problematiek en externaliserende problematiek) door middel van een one-way ANOVA. Aan de meeste voorwaarden voor het uitvoeren van een ANOVA wordt voldaan, echter voldoen niet alle schalen aan de voorwaarde van een normaal verdeelde populatie. Met dit in acht genomen wordt toch besloten om een ANOVA uit te voeren gezien de grootte van de steekproef (Baarda et al., 2007).

Verder wordt ook gekeken naar de samenhang tussen harde discipline en externaliserende problematiek, gedragscontrole en externaliserende problematiek, psychologische controle en internaliserende problematiek in elke type gezin (multi-probleem gezin en algemeen Nederlands gezin). Deze samenhang wordt gemeten met Pearson's productmoment correlatie. Er wordt gesproken van een grote samenhang gesproken als $r = 0.50$, van een matige als $r = 0.30$ en van een kleine samenhang als $r = 0.10$. De voorwaarden om deze analyse uit te mogen voeren is dat de relatie tussen de variabelen lineair zijn en er sprake is van een bivariate normale verdeling (Baarda et al., 2007). Aan deze voorwaarden wordt voldaan.

Daarnaast worden de correlaties tussen harde discipline, gedragscontrole en psychologische controle van ouders én internaliserende en externaliserende problematiek bij het kind en adolescent, vergeleken binnen multi-probleem gezinnen en binnen de algemeen Nederlandse gezinnen. Dit wordt gedaan met een t-toets programma. Bij de analyses wordt een significantieniveau van .05 gehanteerd.

Resultaten

Betrouwbaarheid schalen

De betrouwbaarheid van de schaal internaliserende problemen (YSR) zoals gerapporteerd door het kind heeft een hoge betrouwbaarheid, $\alpha = .86$. Ook de schaal internaliserende problemen (CBCL) zoals gerapporteerd door vader en moeder, heeft een hoge betrouwbaarheid, respectievelijk $\alpha = .88$ en $\alpha = .91$. Ook de schaal externaliserende problemen (YSR) zoals gerapporteerd door het kind heeft een hoge betrouwbaarheid, $\alpha = .93$. Tevens komt de schaal externaliserende problemen (CBCL) zoals gerapporteerd door zowel vader als moeder overeen met een hoge betrouwbaarheid, respectievelijk $\alpha = .93$ en $\alpha = .95$. De schaal gedragscontrole gerapporteerd door zowel het kind over vader, $\alpha = .82$ als het kind over moeder, $\alpha = .81$ heeft een hoge betrouwbaarheid. De schaal gedragscontrole gerapporteerd door vader, $\alpha = .84$ en door moeder, $\alpha = .85$ komen overeen met een hoge betrouwbaarheid. De schaal psychologische controle heeft zowel gerapporteerd door het kind over vader, $\alpha = .83$ als het kind over moeder, $\alpha = .85$ een hoge betrouwbaarheid. De schaal psychologische controle gerapporteerd door vader, $\alpha = .78$ en door moeder, $\alpha = .76$ komt overeen met een gemiddelde betrouwbaarheid. De schaal harde discipline, gerapporteerd door het kind over vader, heeft een gemiddelde betrouwbaarheid, $\alpha = .78$ terwijl de schaal kind over moeder een hoge betrouwbaarheid heeft, $\alpha = .86$. Echter is de schaal harde discipline zoals gerapporteerd door zowel vader als door moeder voldoende betrouwbaar, respectievelijk $\alpha = .58$ en $\alpha = .68$.

Verschillen multi-probleem gezinnen en gezinnen uit de algemene Nederlandse bevolking op negatieve opvoedstijl en psychopathologie bij het kind

Uit de toetsing middels een ANOVA blijkt dat bij kinderen uit de multi-probleem gezinnen een hogere mate van internaliserende problematiek en externaliserende problematiek voorkomt, zowel gerapporteerd door het kind zelf als door de ouders. Verder blijkt dat wat internaliserende problematiek betreft, dit een significant verschil is in vergelijking met algemene Nederlandse gezinnen, zowel gerapporteerd door het kind, $F(1, 179) = 27.8, p < .01$ als door de ouders, $F(1, 235) = 249.6, p < .01$. Ook wat betreft externaliserende problematiek is er een significant verschil gevonden ten opzichte van algemene Nederlandse gezinnen, zoals gerapporteerd door het kind $F(1, 135) = 51.3, p < .01$ en door de ouders $F(1, 235) = 249.6, p < .01$.

Vervolgens blijkt dat er een hogere mate van gedragscontrole voorkomt binnen algemene Nederlandse gezinnen. Tevens blijkt dat dit een significant verschil is ten opzichte

van de multi-probleem gezinnen, zowel gerapporteerd door het kind, $F(1, 173) = 11.2, p < .01$ als door de ouders, $F(1, 233) = 9.7, p < .01$.

Wat betreft psychologische controle komt naar voren dat zowel volgens ouders, $F(1, 233) = 16.8, p < .01$ als volgens het kind, $F(1, 174) = 8.9, p < .01$ sprake is van meer psychologische controle binnen multi-probleem gezinnen. Dit betreft tevens een significant verschil in vergelijking met algemene Nederlandse gezinnen.

Wanneer gekeken wordt naar harde discipline blijkt dat de gemiddelden binnen multi-probleem gezinnen hogere liggen dan de gemiddelden binnen algemene Nederlandse gezinnen. Dit betreft een significant verschil, zowel gerapporteerd door het kind, $F(1, 176) = 17.0, p < .05$ als gerapporteerd door de ouders, $F(1, 232) = 9.5, p < .05$. De gemiddelden en standaarddeviaties zijn weergegeven in tabel 1.

Tabel 1 Gemiddelden en standaarddeviaties van internaliserende problemen, externaliserende problemen, harde discipline, psychologische controle en gedragscontrole binnen multi-probleem gezinnen (MPG) en gezinnen uit de algemene Nederlandse bevolking (ANG)

	MPG			ANG			
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>
Internaliserende problemen kind	64	14.7	10.2	117	8.0	6.8	27.8**
Internaliserende problemen ouders	85	14.8	9.3	152	5.5	5.5	93.0**
Externaliserende problemen kind	64	15.5	9.6	73	5.8	6.0	51.3**
Externaliserende problemen ouders	85	20.6	10.4	152	4.7	5.0	29.6**
Harde discipline kind	62	11.1	4.7	116	8.9	2.4	17.0**
Harde discipline ouders	82	8.1	2.3	152	7.2	2.1	9.5**
Psychologische controle kind	61	19.2	9.1	115	15.6	6.7	8.9**
Psychologische controle ouders	83	16.8	6.3	152	13.8	4.8	16.8**
Gedragscontrole kind	59	18.2	3.8	116	20.0	2.9	11.2**
Gedragscontrole ouders	84	19.5	3.2	152	20.3	2.9	9.7**

** $p < .01$.

Correlaties multi-probleem gezinnen en gezinnen uit de algemene Nederlandse bevolking op negatieve opvoedstijl en psychopathologie bij het kind

Middels Pearson's productmoment correlatie is bepaald of er een positieve correlatie is tussen gedragscontrole en externaliserende problematiek, tussen psychologische controle en internaliserende problematiek en tussen harde discipline en externaliserende problematiek.

Wat betreft de correlatie tussen gedragscontrole en externaliserende problematiek zoals gezien vanuit de ouders blijkt er een significant zwak negatief verband ($r = -.33, p > .05$) binnen de multi-probleem gezinnen en ook in de algemene Nederlandse gezinnen wordt er een zwak negatief verband gevonden, echter is dit verband niet significant ($r = -.11, p > .05$). Binnen multi-probleem betekent dit dat naarmate de gedragscontrole afneemt, de externaliserende problematiek toeneemt. De gevonden correlaties blijken niet significant te verschillen tussen multi-probleem gezinnen en algemene Nederlandse gezinnen, $T(-1.64) = -.19, p < .05$. Tevens blijkt er zoals gerapporteerd door het kind binnen multi-probleem gezinnen een significant matig negatief verband te bestaan ($r = -.46, p > 0.05$) tussen gedragscontrole en externaliserende problematiek. Eveneens blijkt binnen algemene Nederlandse gezinnen een significant matig verband zoals gerapporteerd door het kind ($r = -.41, p < .05$). Dit verband houdt in dat naarmate de gedragscontrole afneemt, de externaliserende problematiek toeneemt. De gevonden correlaties verschillen niet significant tussen multi-probleem gezinnen en gezinnen uit de algemene bevolking, $T(-.36) = .44, p < .05$.

Gekeken naar de correlatie psychologische controle en internaliserende problematiek zoals gerapporteerd door de ouders, blijkt er zowel een significant zwak positief verband binnen de multi-probleem gezinnen ($r = .25, p < .05$) als binnen de algemeen Nederlandse gezinnen ($r = .22, p < .05$). Dus des te meer psychologische controle de ouders gebruiken, des te hoger de internaliserende problematiek bij het kind. Deze correlatie verschilt niet significant tussen de multi-probleem gezinnen en de algemene Nederlandse gezinnen, $T(.20) = .23, p > .05$. Kinderen uit de multi-probleem gezinnen rapporteerden een significant matig positief verband ($r = .46, p < .05$), terwijl kinderen uit de algemeen Nederlandse gezinnen een significant zwak verband ($r = .29, p < .05$) rapporteren tussen psychologische controle en internaliserende problematiek. Dus naarmate de psychologische controle toeneemt, neemt ook de internaliserende problematiek toe. De gevonden verbanden verschillen niet significant tussen de twee typen gezinnen, $T(1.24) = .35, p > .05$.

Wat betreft het verband tussen harde discipline en externaliserende problematiek zoals gerapporteerd door de ouders, is er een significant matig positief verband in de multi-probleem gezinnen ($r = 0.34, p < 0,05$) en in de algemene Nederlandse gezinnen ($r = 0.14, p > 0,05$), echter is dit laatste verband niet significant. Dit verband houdt dus binnen de multi-probleem gezinnen in dat de externaliserende problematiek toeneemt, naarmate de harde discipline toeneemt. Na berekening met het correlatieprogramma is gebleken dat de gevonden correlaties niet significant verschillen tussen multi-probleem gezinnen en algemeen

Nederlandse gezinnen, $T(1.54) = .21, p > .05$. Vervolgens blijkt dat zoals gezien door het kind er een significante zwakke positieve correlatie is tussen harde discipline en externaliserende problematiek in multi-probleem gezinnen ($r = .28, p > .05$) en ook binnen de gezinnen uit de algemene Nederlandse bevolking ($r = .39, p < .05$). Naarmate er meer harde discipline door de ouders gebruikt wordt in de opvoeding, is er meer externaliserende problematiek bij het kind. Na berekening met het correlatieprogramma blijkt dat de gevonden correlatie niet significant te verschillen tussen multi-probleem gezinnen en algemeen Nederlandse gezinnen, $T(-.74) = .34 p > .05$.

Conclusie/discussie

In dit onderzoek werd de samenhang tussen een negatieve opvoedingsstijl van de ouders en psychopathologie bij kinderen en adolescenten onderzocht in multi-probleem gezinnen in vergelijking met algemeen Nederlandse gezinnen. De negatieve opvoedingsstijl werd verdeeld in de factoren harde discipline, gedragscontrole en psychologische controle en bij de psychopathologie bij het kind werd onderscheid gemaakt in internaliserende problematiek en externaliserende problematiek. Uit dit onderzoek blijkt dat er in multi-probleem gezinnen meer internaliserende en externaliserende problematiek voorkomt dan in de algemene Nederlandse gezinnen. Tevens blijkt dat er binnen multi-probleem gezinnen minder gedragscontrole, een hogere mate van psychologische controle en harde discipline voorkomt ten opzichte van algemene Nederlandse gezinnen. Verder komt uit dit onderzoek een significant negatief verband tussen gedragscontrole en externaliserende problematiek naar voren zowel gerapporteerd door het kind als door de ouders. Dit verband is gevonden in zowel de multi-probleem gezinnen als de algemene Nederlandse gezinnen; echter verschillen de gevonden correlaties niet significant tussen beide typen gezinnen. Wat betreft psychologische controle en internaliserende problematiek is er een significant positief verband gevonden in beide typen gezinnen; echter is dit verband binnen de multi-probleem gezinnen niet significant hoger dan in de algemene Nederlandse gezinnen. Uit de rapportages van zowel de ouders als de kinderen komt naar voren dat hoe hoger de mate van psychologische controle, hoe hoger het internaliserend probleemgedrag. Vervolgens is er een significant positief verband gevonden tussen harde discipline en externaliserende probleemgedragingen zoals gezien door de ouders binnen multi-probleem gezinnen. Dit verband is ook gevonden binnen algemene Nederlandse gezinnen, echter is dit niet significant. Gezien vanuit het kind is er eveneens een significant positief verband gevonden

tussen harde discipline en externaliserend probleemgedrag in beide typen gezinnen. De correlaties verschillen echter niet significant tussen de twee typen gezinnen.

Eerdere studies bevestigen de bevinding van dit onderzoek dat binnen multi-probleem gezinnen een hoge mate van psychopathologie bij het kind voorkomt. Zoals uit vele studies naar voren komt is het gezinssysteem van grote invloed op de ontwikkeling en handhaving van psychopathologie bij het kind (Carr, 2006; Mathijssen, Koot, Verhulst, De Bruyn & Oud, 1997; Shaw & Bell, 1993). Multi-probleem zijn over het algemeen complexe systemen waarbij zowel sprake is van kindproblemen, ouderproblemen en gezinsproblemen. Deze problemen zijn complex en chronisch van aard, vinden op meerdere leefgebieden plaats en er is vaak sprake van een regelmatige en langdurige hulpverlening (Bodden, 2007). De vele problemen in een multi-probleem gezin spelen een rol in de ontwikkeling van internaliserende en externaliserende problematiek bij het kind. Zoals eerder is vermeld hebben de ouders binnen multi-probleem gezinnen vaker ouderproblemen, zoals psychiatrische problematieken (Schiff & Kalter, 1976). Uit onderzoek van Vostanis en collega's (2006) blijkt dat er een relatie is tussen psychopathologie bij de ouders en psychopathologie bij het kind. Kinderen die ouders met een psychiatrische problematiek hebben, hebben een verhoogde kans op ontwikkeling van problemen. Tevens blijken ouders met problematiek van psychische aard vaker een inadequate opvoedingsstijl te hanteren, wat ontwikkelingsproblemen en kinderpsychopathologie kan veroorzaken (Goldstein en collega's, 2007). Hierdoor kan ook verklaard worden dat er binnen multi-probleem gezinnen een lage mate van gedragscontrole en een hoge mate van psychologische controle en harde discipline gevonden is. Als deze vormen van controle in de hiervoor genoemde mate voorkomen, representeren zij namelijk een negatieve opvoedingsstijl van de ouders. Tevens is er dan sprake van een verhoogde kans op de ontwikkeling van internaliserende en externaliserende problematiek bij het kind.

In dit onderzoek is er een negatieve correlatie gevonden tussen gedragscontrole en externaliserende problematiek. Hoe lager de mate van gedragscontrole, des te meer internaliserende problematieken worden gerapporteerd. Dit is in overeenstemming met eerdere onderzoeken. Uit onderzoeken van Caron en collega's (2006) en McKee en collega's (2008) blijkt dat er een uniek verband is tussen een lage mate van gedragscontrole en externaliserend probleemgedrag. Verder blijkt uit dit onderzoek dat er een significant positief verband is tussen psychologische controle en internaliserende problematiek; hoe hoger de mate van psychologische controle, hoe meer internaliserende problemen gerapporteerd wordt. Dit is eveneens in overeenstemming met eerdere onderzoeken; uit de onderzoeken van Barber (1996) en Soenens en collega's (2008) blijkt dat ver het algemeen een hogere mate van

psychologische controle overeen komt met internaliserende problematiek. Tevens is er een positieve correlatie gevonden tussen harde discipline en externaliserende problematiek. Dit houdt in dat de externaliserende problematiek toeneemt, naarmate de harde discipline toeneemt. Dit verband wordt door het onderzoeken van Eddy en Chamberlain (2000), Mc Kee en collega's (2007) en Strassberg en collega's (1994) ondersteund. Deze gevonden verbanden bevestigen de gestelde hypothesen.

De correlatie tussen harde discipline, gedragscontrole en psychologische controle van ouders én internaliserende en externaliserende problematiek bij het kind en adolescent zijn niet significant sterker bevonden binnen multi-probleem gezinnen dan binnen algemeen Nederlandse gezinnen. Waarschijnlijk kan dit verklaard worden doordat het multi-probleem gezin een complex systeem is en er meerdere factoren spelen die van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling van psychopathologie bij het kind. Mogelijk zijn harde discipline, psychologische controle en gedragscontrole maar enkele kenmerken die van invloed zijn op de ontwikkeling van psychopathologie bij het kind. In de literatuur wordt dit ondersteund; naast een negatieve opvoeding zijn onder andere erfelijkheid, biologische factoren, temperament en psychopathologie bij de ouder van invloed op het ontstaan en voortduren van internaliserende en externaliserende problematieken (Carr, 2006; Wicks-Nelson & Israel, 2006). Dit kan waarschijnlijk ook verklaren waarom er over het algemeen zwakke en matige verbanden gevonden zijn in dit onderzoek.

Daarnaast is er in dit onderzoek alleen uitgegaan van het effect van een negatieve opvoeding (gerepresenteerd door een lage mate van gedragscontrole, hoge mate van psychologische controle en een hoge mate van harde discipline) op de ontwikkeling van internaliserende en externaliserende problematieken bij het kind. Echter heeft voorgaand onderzoek ook aangetoond dat er een omgekeerd verband mogelijk is. De ouder-kindrelatie is een bidirectionele relatie waarin de ouder en het kind elkaar wederzijds beïnvloeden. Er is sprake van wederkerigheid tussen de opvoeding van de ouders en het probleemgedrag bij het kind en adolescent. Kortom, het probleemgedrag van het kind kan ook van invloed zijn op de opvoedstijl van de ouders (Reitz & Dekovic, 2006). Onderzoek van Hoeve en collega's (2008) ondersteund dit; uit dit onderzoek blijkt dat het een kind met een stoornis de disciplinaire strategieën van hun ouders negatief kan beïnvloeden wat kan leiden tot een mindere betrokkenheid bij het kind en een strengere en inconsistente vorm van straffen. Echter is deze causaliteit in dit onderzoek niet meegenomen. Voor toekomstig onderzoek is het dus relevant om dit verder te onderzoeken.

Naast de bevindingen van dit onderzoek zijn er ook een aantal beperkingen die vermeld moeten worden. Allereerst dient worden genoemd dat er binnen de multi-probleem gezinnen een gering aantal vaders heeft deelgenomen. Ook bij de gezinnen in de algemene bevolking hebben minder vaders dan moeders deelgenomen, echter is dit verschil niet zo groot. Dat er zowel in de multi-probleem gezinnen als in de algemene gezinnen meer moeders dan vaders mee hebben gedaan, zou kunnen wijzen op een mindere motivatie van vaders om deel te nemen aan het onderzoek. Tevens bestond de groep multi-probleem gezinnen uit veel eenoudergezinnen wat verklaard waarom minder ouders mee hebben gedaan aan het onderzoek. Het is van belang om er rekening mee te houden dat de ouderscore voor het merendeel bepaald wordt door de beleving van de moeders wat van invloed is op de betrouwbaarheid van dit onderzoek.

Een andere beperking van dit onderzoek is dat er alleen gegevens verzameld zijn middels vragenlijsten. Dit betekent dat het gaat om de beleving van de ouders en de kinderen en dat objectieve gegevens ontbreken. In een vervolgonderzoek zou moeten worden nagegaan of dit van enige invloed is op de resultaten. Ook is het een beperking van dit onderzoek dat er weinig wetenschappelijke onderzoeken zijn gedaan die de resultaten van dit onderzoek wat betreft multi-probleem gezinnen kunnen staven. Het is wenselijk om hier meer onderzoek naar te doen, zodat er meer kennis beschikbaar wordt en er meer gerichte interventies ontwikkeld kunnen worden ten behoeve van de hulpverlening aan multi-probleem gezinnen.

Wat betreft de bruikbaarheid van de resultaten van dit onderzoek voor de klinische praktijk geldt dat er nu meer kennis is over psychopathologie bij het kind en de opvoedaspecten binnen multi-probleem gezinnen. Hulpverleners zullen alert moeten zijn op de aanwezigheid van externaliserende en internaliserende psychopathologie bij het kind. Tevens is het van belang dat hulpverleners zich richten op de opvoedstijl van ouders, aangezien deze van invloed is op het probleemgedrag van het kind. Wanneer hulpverleners kennis nemen van deze resultaten kunnen zij tijdig inspelen op deze problemen en passende interventies plegen.

Literatuurlijst

Achenbach, T. M. (1991a). *Manual for Child Behavior Checklist/ 4-18 and 1991 Profile*.

Burlington: University of Vermont, Department of Psychiatry.

Achenbach, T. M. (1991b). *Manual for the Youth Self-Report and 1991 profiles*. Burlington:

University of Vermont, Department of Psychiatry.

Aunola, K., & Nurmi, J. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior.

- Child Development*, 76, 1144-1159.
- Baarda, D. B., Goede M. P. M. de, & Dijkum C. J. van (2007). *Basisboek Statistiek met SPSS*. Groningen/ Houten: Wolters-Noordhoff.
- Barber, B. K. (1996). Parental Psychological Control: Revisiting a Neglect Construct. *Child Development*, 67, 3296-3319.
- Bodden, D. (2007). Draaiboek hulpverlening multi-probleem gezinnen. *Universiteit Utrecht*.
- Brown, B. B., Mounts, N., Lamborn, S. D., & Steinberg, L. (1993). Parenting Practices and Peer Group Affiliation in Adolescence. *Child Development*, 64, 467-482.
- Buist, K. L., Deković, M., Meeus, W., & Aken, M. A. G. van (2004). Gehechtheid en internaliserend en externaliserend probleemgedrag bij adolescenten. *Kind en Adolescent*, 25, 132-149.
- Caron, A., Weiss, B., Harris, V., & Catron, T. (2006). Parenting behavior dimensions and child psychopathology: specificity, task dependency, and interactive relations. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 35, 34-45.
- Carr, A. (2006). *The Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology. A contextual Approach*. Hove / New York: Brunner-Routledge.
- Dekovic, M. (1996). *Vragenlijst Toezicht Houden (VTH) (Parental Monitoring (Questionnaire))*. Utrecht: University of Utrecht.
- Eddy, J. M., & Chamberlain, P. (2000). Family management and deviant peer association as mediators of the impact of treatment condition on youth antisocial behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, 857-863.
- Galambos, N. L., Barker, E. T., & Almeida, D. M. (2003). Parents do matter: trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development*, 74, 578-592.
- Goldstein, L. H., Harvey, E. A., Friedman-Weieneth, J. L., Pierce, C., Tellert, A., & Sippel, J. C. (2007). Examining subtypes of behaviour problems among 3-year-old children, part II: investigating differences in parent psychopathology, couple conflict, and other family stressors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 111-123.
- Groenendaal, H., & Decovic, M. (2000). Risicofactoren voor kwaliteit van de opvoeding. *Pedagogiek*, 20.
- Hoeve, M., Blokland, A., Dubas, J. S., Loeber, R., Gerris, J. R. M., & Laan P. H van der, (2008). Trajectories of delinquency and parenting styles. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 223-235.

- Kievit, T., Tak, J. A., & Bosch, J. D. (2008). *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Lucia, V. C., & Breslau, N. (2006). Family cohesion and children's behaviour problems: A longitudinal investigation. *Psychiatry Research*, *141*, 141-149.
- Mathijssen, J. J. P., Koot, H. M., Verhulst, F. C., De Bruyn, E. J. & Oud, J. H. L. (1997). Family functioning and child psychopathology: individual versus composite family scores. *Family Relations*, *46*, 247-255.
- McKee, L., Colletti, C., Rakow, A., Jones, D. J., & Forehand, R. (2008). Parenting and child externalizing behaviors: Are the associations specific or diffuse? *Aggression and Violent Behavior*, *13*, 201-215.
- McKee, L., Roland, R., Coffelt, N., Olson, A. L., Forehand, R., Massari, C., Jones, D., Gaffney, C. A., & Zens, M. S. (2007). Harsh discipline and child problem behaviors: the roles of positive parenting and gender. *Journal of Family Violence*, *22*, 187-196.
- Miller-Lewis, L. R., Baghurst, P. A., Sawyer, M. G., Prior, M. R., Clark, J. J., Arney, F. M., Carbone, J. A. (2006). Early childhood externalizing behavior problems: Child, parenting, and family-related predictors over time. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *34*, 891-906.
- Patterson, G. R., Reid, J. B., & Dishion, T. J. (1992). *Antisocial boys*. Eugene, OR: Castalia
- Reitz, E., & Dekovic, M. (2006). De ouder-kindrelatie: wie beïnvloedt wie? *Kind en Adolescent*, *27*, 84-99.
- Schiff, M., & Kalter, N. (1976). The multiproblem family presents in a children's outpatient psychiatric clinic. *Child Psychiatry and Human Development*, *6*, 233-243.
- Shaw, D. S., & Bell, R. Q. (1993). Developmental theories of parental contributors to antisocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *21*, 493-518.
- Soenens, B., Luyckx, K., Vansteenkiste, M., Duriez, B., & Goossens, L. (2008). Clarifying the link between parental psychological control and adolescents' depressive symptoms. *Merrill-Palmer Quarterly*, *54*, 411-444.
- Strassberg, Z., Dodge, K. A., Petit, G. S., & Bates, J. E. (1994). Spanking in the home and children's subsequent aggression toward kindergarten peers. *Development and Psychopathology*, *6*, 445-461.
- Straus, M. A., & Field, C. J. (2003). Psychological aggression by American parents: National data on prevalence, chronicity, and severity. *Journal of Marriage and Family*, *65*, 795-808.
- Van Leeuwen, K.G., (2002). Beknopte handleiding voor het praktisch gebruik van de Schaal

Ouderlijk Gedrag.

- Van Leeuwen, K. G., & Vermulst, A. A. (2004). The Ghent Parental Behavior Scale: some psychometric properties. *European Journal of Psychological Assessment*, 20, 283-298.
- Verhulst, F. C., Ende, J. van der, & Koot, H. M. (1996). *Handleiding voor de CBCL/4-18*. Rotterdam: Afdeling kinder- en jeugdpsychiatrie, Sophia kindziekenhuis/ Academisch ziekenhuis Rotterdam/ Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Verhulst, F. C., Ende, J. van der, & Koot, H. M. (1997). *Handleiding voor de Youth Self Report (YSR)*. Rotterdam: Afdeling kinder- en jeugdpsychiatrie, Sophia kindziekenhuis/Academisch ziekenhuis Rotterdam/ Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Wicks-Nelson, R., & Israel, A. C. (2006). *Behaviour disorders of childhood, sixth edition*. New Jersey: Pearson Education.